

Caramaneo i Hvarsko kazalište

Neven Jovanović

23. rujna 2012.

U velikoj knjizi povijesti godina 1712. zauzima relativno malo mjesta. Te je godine Alexander Pope objavio prvu verziju šaljivog epa *The Rape of the Lock*; Gottfried Wilhelm Leibniz radio je na *Monadologiji* (koju će objaviti 1714); Hrvatski je sabor, u dvosmislenoj gesti lojalnosti prema Habsburzima i samostalnosti prema Mađarima, izglasao Pragmatičku sankciju. 1712. je bila posljednja godina života Pavla Rittersa Vitezovića, Ignjat je Đurđević nešto pisao u benediktinskom samostanu na Mljetu, Pierre de Marivaux objavio je svoju prvu dramu, Voltaire je završavao studij prava, a budući najslavniji evropski operni libretist, Pietro Metastasio, imao je četrnaest godina i napisao je jednu tragediju u Senekinu stilu. Naknadna nam pamet omogućava da zapazimo i nešto sjemenja novoga posijanog 1712: Ruđer Bošković napunio je godinu dana, Carlo Goldoni pet, rođen je Jean Jacques Rousseau, a u jednom engleskom rudniku po prvi put je u praksi primijenjen Newcomenov parni stroj.

Mimo svih tih velikih ili potencijalno velikih događaja, 1712. jedan je pedesetčetverogodišnji viški župnik sastavio pjesmu o gala-priredbi koju je zimi na Hvaru upriličio mletački *capitan in Golfo* Marino Cappello. Početkom 18. stoljeća mletački se *Stato da Mar* bliži koncu; ubrzo će Venecija izgubiti i posljednji posjed u Egejskom moru, trgovinski će je ozbiljno ugroziti austrijski Trst, a njezin prekomorski imperij svest će se na Dalmaciju. Možda u skladu s onim zapažanjem da se najugodnije živi u dekadentnim državama, te se 1712. karneval u svome punom sjaju i punom luku, od Štefanja do Mesopusta, održavao ne samo u Veneciji, nego i u takvom posraničnom lučkom gradiću kao što je Hvar. Jesu li sjajne igre – koje su obuhvaćale i kazališne predstave, ali i pučke atrakcije, poput boksačkog meča, veranja do pršuta ili hoda po žici – organizirane da bi obilježile stoljetnicu postojanja kazališta (jer, sjetimo se, izgradnja kazališta bila je simbol izmirenja hvarske vlastele i pučana, utjelovljujući, sa svoje strane, konac gotovo stoljetnih, često krvavih sukoba)? Ili su igre trebale razbiti dosadu mornaričkog zimovanja? Ili su predstavljale taktički potez u okviru aktualnih lokalno-političkih dalmatinsko-mletačkih manevriranja? Ne znamo i, do daljnjih arhivskih istraživanja i otkrića, nećemo znati. Znamo, međutim, da se autor pjesme o sjajnoj zimskoj priredbi Marina Cappella u Hvaru zvao Antun Matijašević Karamaneo; znamo da je pjesma napisana na latinskom i da obuhvaća 351 heksametar; znamo da je upućena Mlečaninu

Giacomu Candidu; znamo da je u rukopisima ostala do 1961 (znanstveno je izdanje doživjela opet povodom jedne obljetnice Hvarskog kazališta) znamo, napokon, da je pjesma, upravo zbog svojeg opisa kazališta, dvadeset godina kasnije, 1980. doživjela i drugo moderno izdanje, uz prijevod na engleski, u uglednom međunarodnom časopisu za novolatinsku književnost.

Antun Matijašević Karamaneo bio je, očekivano, talijanski đak. To znači da je prvo obrazovanje stekao u biskupskom sjemeništu na Hvaru, potom je učio kod isusovaca u Rijeci te na Sveučilištu u Padovi, gdje je doktorirao crkveno i svjetovno pravo 1686. Osam je godina od 1696. do 1704. proveo na "gastarbajtu" u mletačkim gradovima Italije — Rovigu, Padovi, samoj Veneciji — radeći, čini se, prvenstveno kao profesor i odgojitelj. "Biti profesor" značilo je koncem baroka još uvijek poglavito "biti profesor latinskog jezika i književnosti", i Karamaneovi su sačuvani rukopisi puni školskih vježbi poput pjesničkih opisa godišnjih doba (slične je vježbe sastavljao i Ignjat Đurđević). Od tadašnjih profesora očekivalo se i javno reagiranje na važne događaje — samo što to "reagiranje" nije značilo kritički osvrt, već sastavljanje prigodnih pjesama, kao "spomenika od mjedi trajnijih". Matijašević Karamaneo tako je sastavio (i tiskom objavio) pjesme u slavu habsburških protuturskih pobjeda tijekom Rata Svete lige (1683-1699), ali i nekoliko stihovanih opisa građevina i spomenika — vrta jednog profesora dominikanca, kapelice u padovanskoj crkvi Sv. Antuna, Donatellova konjaničkog kipa kondotjera Gattamelate; kasnije će Matijašević pisati stihove o još jednom padovanskom vrtu, jednom šoltanskom masliniku, jednoj slici *Otmice Helene*, ali i o prijateljevu magarcu, o smrti psa drugog prijatelja, o Poljicima i harambaši pop Stjepanu Soriću.

Karamaneove latinističke i opisivačke sklonosti i sposobnosti, jednako kao i njegova svijest o društvenoj zadaći pjesnika, izraz su našle i u pjesmi o karnevalskim priredbama mletačkoga mornaričkog zapovjednika Marina Cappella iz 1712. "Što to vidim na obalam farskim, gdje odzvanja ljeto / novo veseljem i pljeskom? Ili Narav, ili neki bog / ovamo premjestiše dosad nepostojeći Grad / vičan svečanu davanju velebnih igara." Međutim, kako već iz ovih stihova slutimo — Karamaneov spomen-sastavak, gdje se na lakom krilu Poezije uzdižemo nad Stvarnost, za današnje je čitaoce izvor Tantalovih muka. U pjesmi Giacomu Candidu Matijašević Karamaneo nije, naime, ni teatrolog, ni povjesničar, ni kunsthistoričar; on je *pjesnik*. On je, očito, zimi 1712. bio tamo na Hvarskoj Pjaci, vjerojatno je i sam, maskiran, stajao uz maskiranog *capitana di Golfo* na Belvederu, prateći što se događa; osobitosti položaja Hvarskog kazališta bio je Karamaneo dovoljno svjestan da ga transformira u latinske stihove — ali dalje od općenitosti i skica nije išao. Tako iz Karamaneovih stihova saznajemo da su se, vjerojatno u okviru Cappellova festivala, u Hvarskom kazalištu prikazivale komedije, tragedije i dvije pastoralne igre, no Karamaneo ne "izvještava" koje su to bile drame, tko ih je izvodio, na kojem su se jeziku igrale, tko je bio u publici; umjesto toga, "pastirske ljubavi Arkadije" šlagvort su za uvođenje legendarnog vođe Para, pod čijim su vodstvom Arkadani kolonizirali egejski otok Par, sagrađivši ondje grad od bijelog mramora. Par se, naravno, spominje zato što će

Parani kasnije, uz pomoć Dionizija Sirakuškog s Visa, osnovati koloniju na Hvaru. Taj dio priče o svome širem zavičaju Karamaneo dobro poznaje, i to ga zanima i to mu je važno više od repertoara Hvarskog kazališta.

Slično je i s opisom samog kazališta. Karamaneovi ponešto akrobatski složeni stihovi priopćuju da je kazalište izgrađeno iznad Arsenala, da se nalazi u sjeveroistočnom dijelu zgrade, da su u ostatku skladišta — ukratko, moderni čitaoci saznaju da je Kazalište 1712. izgledalo u osnovi jednako kao što izgleda 2012. Ne saznajemo, međutim, ništa više: ništa jednoznačno o tlocrtu, ništa o sjedalima, scenografiji. Prozor u prošlost izazovno se na časak otvorio da bi se odmah zalupio.

Pri modernom filtriranju poezije radi prikupljanja informacija ipak vrijedi pripaziti da, tražeći informacije, ne previdimo znanje. Tražiti od pjesme ono što ona ne može dati jednako je naivno koliko i izluđujuće; još je gore pritom previdjeti ono što ona objeručke daje. Pjesma o Cappellovu hvarskom festivalu nije ni znanstveni rad ni reportaža; ona je luksuzan, elegantan, čak zahtjevan suvenir. Ona je, poput kulture same, jedna od strategija kojima život postaje vrijedan življenja. Karte Karamaneo otkriva u posljednjim stihovima svoje pjesme: “Ove sam retke posvetio tebi, što dostojno / zovu te Kandidom, jednako kao što zovu te / bjeguncem od neukih ljudskih duša / i odličnim znalцем lijepih umijeća. / Jakove, oblikovao sam ih uz pomoć latinskih Muza / što odavna svraćaju pod tvoj krov, / stanište slave, pratiteljice dičnih vrлина. / A pjesmu sam ovu na liri skladao / da bi se ti, tako rekuć na dalekom probuđen žalu, / potaknut prikazom tolikih zbivanja, / sjećao uvijek drugova starih, / što sve smo opisano zajedno s tobom motrili / otkud je svatko za sebe izvlačio čest užitak.”

Razmislite: jedan viški župnik sastavlja latinsku pjesmu o hvarskoj priredbi mletačkoga dužnosnika, i upućuje tu latinsku pjesmu uglednom mletačkome građaninu. Mogao je Mlečanima pisati na talijanskom; nije. Odbrao je jezik i književni sustav pred kojim su i Mlečani i Dalmatinci, i Hrvati i Talijani, *al pari* — poznavanje tog jezika i sustava svi su morali steći jednakom teškom mukom, jednako nemilo guleći školske klupe. Pritom taj jezik i taj sustav ne brišu samo kulturne razlike i povlastice; oni brišu i povijesnu udaljenost, kondenziraju tradiciju — transformirajući Hvaraneposjetitelje Cappellovih priredaba u Hvarane-Parane klasične antike, transformirajući barokno kazalište u grčko, transformirajući karnevalsku klauneriju i akrobacije u varijantu olimpijskih igara. “Svatko za sebe izvlačeći čest užitak.”